

**Epea-konferansen
sett av en dansk deltager**

se side 4.

Foko-nytt (19) 3/2003

Statsbudsjettet:

INGEN OPPLÆRING VED KONGSVINGER FENGSEL (VARDEÅSEN)

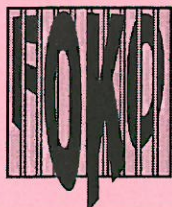
I regjeringens forslag til statsbudsjett påpekes det at;
"Løyvinga blir ført vidare på same nivå som i 2003".
Dette får drastiske konsekvenser for fengsels-
undervisningen, bl.a.betyr det at Kongsvinger fengsel
(Vardeåsen) ikke får noen opplæringsmidler i det
hele tatt.

Les mer på side 16.

Bibliotek og fengsel:
Vil det satses på bibliotek i
fengslene?
Hvor viktig er samarbeid mel-
lom bibliotek og skole?

Les mer på side 12

Les også om:
-Musikk og fengsel
-Drammen og Europa
-Læringsplattformer
og mye mer

**Forum for
opplæring
innenfor
kriminalomsorgen**
Norsk underavdeling av EPEA

**EUROPEAN
PRISON
EDUCATION
ASSOCIATION**

Lederens hjørne

Høstsola varmer og løvet lyser sprakende utenfor murene. Fårikålen og eplekakene står på bordet og jeg tenker at visse gjentakelser er hyggelige. Andre gjentakelser kunne jeg svært gjerne være foruten. Statsbudsjettet er kommet og med det de samme bekymringene som tidligere år, dette er gjentakelsen vi alle godt kunne vært spart for. Hvordan skal vi opprettholde driften rundt om på anstaltene? Og ikke minst hvordan skal vi kunne starte opp skole på de nye anstaltene?

Vi som ser de innsatte daglig har her en stor oppgave. Det er vi som må fortelle om utdannelser som blir avbrutt fordi innstramminger skjer, og det er vi som må skrive avslagene til de innsatte som endelig tør søke seg inn på skole. Vi har historiene, skuffelsene og raseriet. Det er opp til oss å formidle dette videre slik at konsekvensene blir synlige for politikere og besluttsende organ. Gjør det, selv om det er av de kjedelige repetisjoner. Vis konsekvensen både i historier og statistikker.

Ellers har jeg erfart i høst at på visse områder ligger skolen i fengslet foran eller iallfall helt på høyden med aktivitetstilbudet ute i skoleverdenen forøvrig. Tenker her på Den kulturelle skolesekken, som er blitt et av de nye begrep i norsk skole. Denne skolesekken har som målsetting å gi barn og ungdom ulike profesjonelle kunst- og kulturuttrykk og samtidig styrke egenaktiviteten knyttet til formidlingen. Jeg vet at flere fengselsskoler lenge har arbeidet med musikk, drama, skrivekurs og mye mer. De har spesielt vært flinke med hensyn til å utvikle egenaktiviteten. Det er blant annet gitt ut bøker som konsekvens av skrivekurs, les diktene selv – de gjør inntrykk.

Nå er det bare å henge seg på tilbudene som legges ut i de forskjellige fylker og kommuner. Sirkusvirksomhet var det siste jeg leste om. Det hadde vært noe?

Hva med å utdanne klovner og trapeskunstnere?

Så til oss alle: La ikke fengslets begrensninger styre vår fantasi. Det er mye som er mulig selv innenfor tykke murer!

Ellers gleder jeg meg til å se mange av dere på Sørmarka – det er iallfall en av de virkelig hyggelige gjentakelser som tilhører høsten.

Vi sees torsdag 30.10!

STYRET I FOKO 2003

Leder: Ingunn Eitheim, Rud vgs. avd. Ila fengsel
ingunnei@online.no

Nestleder: Frøydis Holstad, Oslo fengsel
froeydis.holstad@c2i.net

Infoansvarlig: Leif Lyngstad, Klosterskogen vgs. avd. Skien feng.
klostfeng@online.no

Kasserer: Jon Erik Rønning, Jessheim vgs. avd. Ullersmo fengsel
jessvgs@online.no

Sekretær: Torfinn Langelid, Fylkesmannen i Hordaland
torfinn.angelid@fm-ho.stat.no

Vararepresentanter:

Knut Lage Bø, GVO avd. Bredtvedt fengsel
Borghild Them, Berg fengsel

Innhold i FOKO-nytt 3/2003

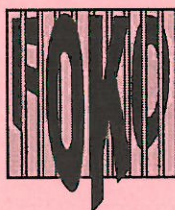
Lederen.....	2
Skråblikk.....	3
Langesund-konferansen.....	4
Drammen og Europa.....	6
Læringsplattformer.....	8
Drama i Skien.....	9
Feriebrev.....	11
Fengselsbibliotek.....	12
Musikk i fengsel.....	13
Grundtvig II.....	15
Statsbudsjettet.....	16
«Faget i fokus».....	17
Medlemmer.....	18
Program Sørmarka.....	20

Neste nummer av FOKO-nytt vil inneholde:

- Kreativitet i fengselundervisning
- Sørmarka-seminaret

Vi tar svært gjerne i mot artikler fra våre trofaste lesere.

Utgivelse vår 2004

Forum for
opplæring
innenfor
kriminalomsorgen
Norsk underavdeling av EPEA

Redaktør: Asbjørn Støverud
Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Boks 2
2040 Kløfta
E-post: asbjorn@st.mailbox.as
tlf: 63927351

layout: Jon Erik Rønning
Ansv: Leif Lyngstad

Redaksjonen vil beklage at det i forrige nr. av foko-nytt snek seg inn noen feil: Som vi alle vet representerer Knut Storberget (bilde) Arbeiderpartiet og ikke Høyre som vi dessverre kom i skade for å skrive. Beklager, Storberget!

Artikkelen om realkompetansevurdering var skrevet av Asbjørn Støverud, dette hadde dessverre falt ut.

Foko-nytt har nå fått den formen som vi i redaksjonen ønsker oss. Etter at «hustrykkeriet» i Oslo fengsel også har fått nytt utstyr er vi meget godt fornøyd med utseende på forrige nr. av Foko-nytt. Stor takk til Bjørn Lange ved trykkeriet for fint arbeid. Likevel ønsker vi oss innspill fra våre lesere, ikke nøl med å komme med både ris og ros og ikke minst artikler. Ta kontakt med Asbjørn Støverud eller Jon Erik Rønning på tlf. 63927354

Foko har ansvaret for neste nummer av EPEA-newsletter

Produksjonen av EPEA newsletter går på rundgang mellom landene som har medlemmer. Høsten 2003 er det Norge som har fått ansvaret. FOKO tar seg da av det redaksjonelle arbeidet samt setting og trykking. Hoveddelen av denne utgaven, som forøvrig er nummer 26 i rekken, tar for seg EPEA- konferansen i Langesund. Men det er selvsagt åpent for andre artikler. Ønsker man å få inn noe stoff her tar man kontakt med Asbjørn Støverud eller Jon Erik Rønning på tlf. 63 92 73 51 eller e.mail: jessvgs@online.no. Husk at teksten må være skrevet på engelsk.

Asbjørn Støverud og Jon Erik Rønning har ansvaret for EPEA newsletter 26.

10 år i familiens tjeneste

Foreningen for fangers pårørende fylte nylig 10 år. Jubileet ble feiret tidlig i år. FFPs virksomhet kan deles inn i følgende hovedområder: Støtte og veiledning til pårørende, samarbeid med fengslene og kriminalomsorgens regioner samt informasjonsarbeid. I forbindelse med jubileet kunne FFP lansere en ny logo:

FFP

Foreningen for Fangers Pårørende

FOKO-nytt stiller seg i rekken av gratulanter i forbindelse med 10 årsjubileet og ny logo.

Ønsker man mer informasjon om FFP, har de en hjemmeside på nettet:

www.ffp.no.

Nytt tilbud til innsatte

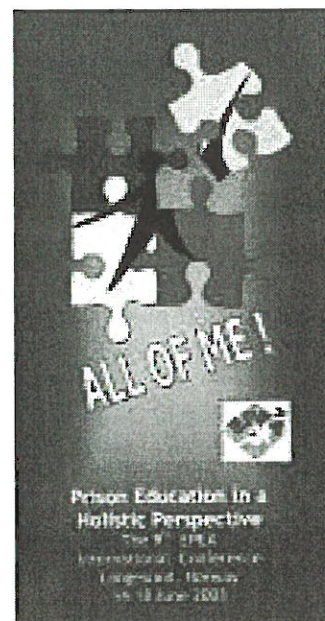
Et nytt og enestående prosjekt i Bergen fengsel skal hjelpe fanger med å skape et nytt liv etter soning. Bolig, jobb og nye venner skal på plass før fangene har sonet ferdig.

Pilotprosjektet startet opp i august, og foreløpig er det to innsatte som er med. Men programmet har plass til 20-30 personer. For å komme med må de ha gjennomført et rusprogram i fengselet og vært på intervju, og det er gjengangere og de tunge rusmisbrukerne i Hordaland som er målgruppen.

Prosjektet, som skjer i samarbeid med blant andre kommunene og Bergensklinikkene, skal fortsette fram til og med 2007.

Fylkesmannen i Hordaland gjennomfører 11. og 12. november avslutningskonferanse i forbindelse med «Evalueringskonferansen» av fengselsundervisningen». Foko-nytt er selvsagt til stede og kommer med et fylldig referat i neste nummer.

Siden vi i Norge var vertskap for den 9 epea-konferansen synes vi det er riktig at vi lar en av våre gjester skrive evalueringen. Heldigvis har Per Thrane fra Damark satt ned noen refleksjoner for oss. Per er forresten også web-redaktør for epea, besøk hans sider på: www.epea.org

International conference om fængselsundervisning i Langesund Norge

135 lærere og administrativt personale fra over 30 lande deltog i EPEA's biårlige 9. konference om fængselsundervisning. Blandt disse deltog 6 personer fra Danmark.

Norges fantastiske natur satte en meget smuk ramme for en konference med foredrag, workshops og sociale arrangementer under den samlede titel «ALL OF ME - Prison Education in a Holistic Perspective».

Efter at formanden for EPEA, Paddy Rocks fra Nordirland, havde åbnet konferencen med sin egen tolkning af sangen «All of me» skulle den danske professor Dr. Phil. Ole Thyssen indlede konferencen med en tale om fængsel og samfund. Ole Thyssen byggede sit foredrag på sin bedstemors opfattelse af straf, skyld og fængsel sammen med filosoffer som Foucault og Bentham. Ole Thyssen beskrev bl.a. nogle generelle udviklingstendenser i samfundet og hvordan ønsket om resocialisering og samfundets større krav over for indsatte kunne være to modstridende tendenser.

Mellem foredragene blev der afholdt workshops hvor deltagerne kunne melde sig ind på deres egne interesseområder og få lejlighed til at diskutere ideer med oplægsholderne. Fx afholdte Anker Jønsson fra Statsfængslet i Nyborg en meget søgt workshop om «Vocational training». Der var stor interesse og Anker Jønssons medbragte en CD med en video-sekvens fra fængslets værkstedsskole.

Workshoppene vidnede også om at man i mange lande sætter edb i fokus, og Bent Dahle Hansen fra Norge kunne i sin workshop fortælle, hvordan man arbejder med at indføre Internet i de lukkede norske

fængsler.

Hver konferencedag bød på en udadvendt aktivitet, som fængselsbesøg eller sociale arrangementer i den norske natur. Et af fængselsbesøgene gik til Berg Fængsel med 48 indsatte og 40 ansatte, heraf 6 heltidsstillinger i lærerstaben. 4 fængselslærere arbejdede fast i fængslet, mens de resterende 2 stillinger blev udfyldt efter behov med lærere fra de lokale skoler. Overvagtimesteren i Berg Fængsel, som er medlem af EPEA, viste fængslet frem. Berg er et udslningsfængsel for langtidsdømte, og som i alle fængsler i Norge, er der omfattende skoleaktiviteter. Man kan uddanne sig i køkkenet, på bilværkstedet og i skolen, der byder på AutoCad kurser og grundlæggende teknisk tegning. De

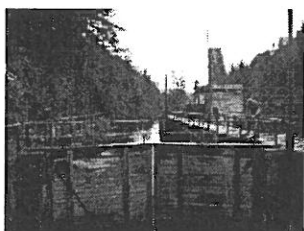

Formanden for organisationskomiteen Torfinn Lange-lid startede sammen med de andre i den fællesnordiske organisationskomite konferencen i nationaldragt.

indsatte havde lavet en engelsk oversættelse af fængslets folder til os og sat den op i Publisher. Indsatte der gik på frigang til mureruddannelsen var ved at bygge et omfattende udendørs grill-anlæg. På Berg Fængsel skulle man deltage i fritidsaktiviteter og terapi. Der var ud over den regulære lærerstab, der alle var ansatte ved lokale skoler, ansat en fritidspædagog der arrangerede fritiden. Terapien skete i små grupper med en uddannet terapeut som leder. Det blivende indtryk fra fængselsbesøgene var, at man i Norge ofre mange resurser på fængsler, og for nogle af de delegerede var Norge en helt uvirkelig planet, der ofre 1.000.000 Euro bare på lønninger til 40 ansatte i et fængsel med blot 48 indsatte.

På bådturen gennem Telemarkskanalens slusesystem blev de delegerede rystet godt sammen. Snakken gik om forskellige forhold for fængselslærere og ikke mindst om at finde samarbejdspartnere til tværeuropæiske projekter under Grundtvig. På EPEA's hjemmeside kan man gennemse alle Grundtvig projekter, der handler om fængselsundervisning. Det var tydeligt at projekterne gav deltagerne mulighed for at have det sjovt sammen, men også for at være med til at skabe fornyelse og frisætte store mængder pædagogisk energi.

Det afsluttende foredrag af den norske professor

og musikpædagog Jon-Roar Bjørkvold fra Oslo Universitet fik alle i salen til at opdage deres skjulte talenter for kreativitet og sans for musik og rytme, når de brød ud i flerstemmigt sang til Mester Jacob på 30 europæiske sprog. Den ældre professor spillede rap, vuggeviser og Billie Holiday for tilhørerne, og han kneb selv en lille tåre da han mødte en af sine gamle elever i salen. «Vi skal have noget mere ...», tryglede Jon-Roar Bjørkvold, og udførte så små Michael Jackson step på scenen....

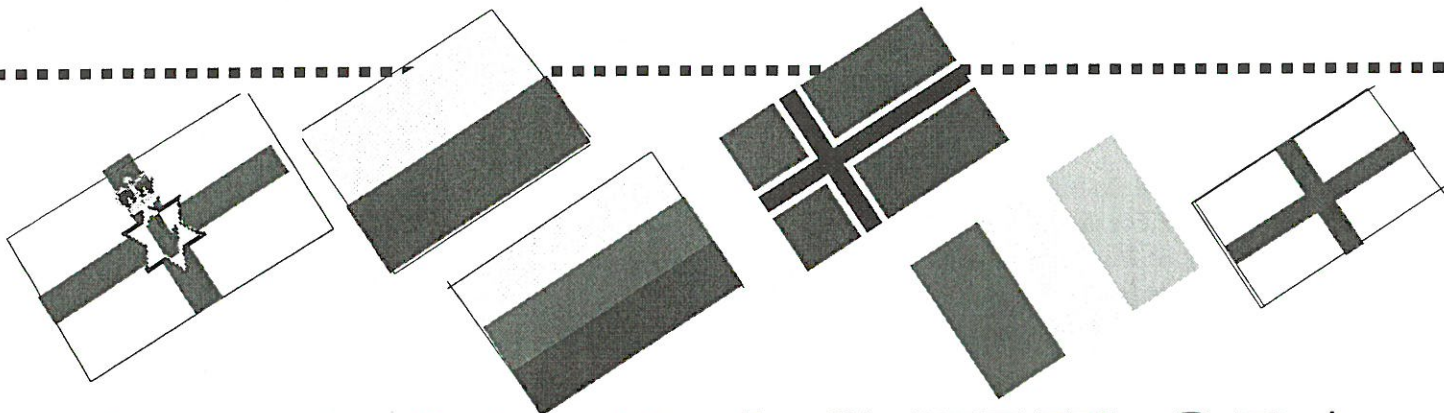
For at komme i betragtning til at deltage i EPEA's konferencer som dansk fængselslærer skal to formelle forhold være i orden. Man skal være medlem af EPEA og svare på ansøgningsskemaet der fremsendes til fængselskolerne i god tid.

Evaluerings

Deltagerne var entydige positive til konferansen som ble avholdt i Langesund. På spørsmålet om hvilken oppfatning de hadde av konferansen generelt svarte 82,2% ypperlig og resten (17,8%) veldig bra, ingen benyttet svaralternativene tilfredsstillende eller dårlig. Når det gjaldt de sosiale arrangementen var responsen enda bedre, 95,6% svarte ypperlig. Det er tydelig at arrangørene med Torfinn Langelid i spissen hadde lagt alt svært godt til rette for våre internasjonale venner.

Avtroppende leder i EPEA, Paddy Rocks kosteseg sammen med de andre deltagerne i Langesund på Telemarkskanalen

DRAMMEN OG EUROPA

Av lærerne ved Drammen fengsel v/Gisle Grahl-Jacobsen

Skoleavdelingen i Drammen fengsel har nettopp begynt på sitt andre år i Grundtvig 2 prosjektet: MABEL (Multi disciplinary Approach to Adult Basic Education and Learning). Prosjektet består av seks partnere: Curragh i Irland, Maghaberry i Irland, Lancaster i England, Rzeszow i Polen og Stara Zagora i Bulgaria, i tillegg til Drammen. Prosjektet er lansert fra Nord Irland og det er Jim Turley som er koordinator for prosjektet.

Hovedmålene til Grundtvig programmene er å fremme europeisk samarbeid og livslang læring, øke kompetansen hos lærere i voksenopplæringen, oppmuntre til utvikling av nytt læringsmateriell og stimulere til en konstruktiv debatt rundt opplæring av voksne og til å dele gode ideer på tvers av landegrenser.

I den sammenheng har Mabel lagt opp til et treårig løp, der et av målene er å besøke alle partnerne i løpet av denne tiden. Rent praktisk har prosjektet tatt mål av seg å utvikle flere nummer av et felles magasin. Det første nummeret: "Open doors" ble ferdig i juni 03, og er nå i bruk i de ulike land. Temaet har vært: Isolasjon og samfunn. I Drammen fikk vi elevene til å skrive dikt og tekster rundt temaet. De skrev ned enkle vitser og en av de innsatte sendte inn en kort beskrivelse av fengselet, i

tillegg til matoppskrifter. En av forsendelsene fra Drammen kom på avveie, og må vente til neste nummer. Mest fokusert ble Anita som skrev artikkelen "SNOW", der hun ser snøen dale ned fra cellevinduet, og savnet av datteren kommer i fullt monn. Da Anita fikk høre at artikkelen kom med i bladet, uttalte hun: "jeg fikk ikke sove i natt for jeg gledet meg så til å se meg selv på trykk!" De innsatte i Drammen har selv kunnet velge om de ville skrive på norsk eller engelsk. Bladet har blitt en motivasjonsfaktor i skrivearbeidet, og vi har vektlagt skriveglede fremfor engelsk kunnskaper. Det neste nummeret skal handle om relasjoner. Her har vi bl.a. lagt opp til noen ulike spørsmålstillinger som innsatte i de ulike land skal besvare. Ved hjelp av "Open doors" bygger vi relasjoner, vi utvikler engelskkunnskaper, har et utgangspunkt for samtale om ulike sider vi finner i tekstene samtidig som det gir skriveglede og kunnskaper om de ulike land.

I tillegg har lærerne forsøkt seg som brevduer på samlingene, der innsatte i ett land har skrevet brev til innsatte i andre land, som da har blitt utvekslet. Å holde en slik motivasjon oppe over tid har vist seg litt vanskelig, på grunn av tidsfaktor mellom brevene og det at en sjelden får respons på egne brev.

*Fengsel Curragh i Irland
Det var forbudt å fotografere fengsler, men et gruppebilde av MABEL deltakere foran fengselet gikk!*

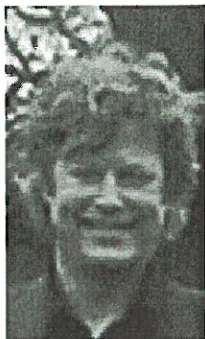
Oversiktsbilde av fengselet i Stara Zagora i Bulgaria

Vi i Drammen har jobbet med en utstilling fra de ulike land, og hatt prosjektdager rundt de landene vi har besøkt; henholdsvis Irland og Bulgaria. I den sammenheng har noen elever fått ansvar for å samle prosjektene inn på en CD. Til det har vi brukt multimedieprogrammet Mediator. Dette har vært en kjær oppgave for noen data-entusiaster som det alltid er på skolen! Den 29. august hadde prosjektet felles aktivitetsdag, da det var ønske fra de innsatte i Irland, om å gjøre noe felles i alle land! I Drammen har vi svært begrensede arealer, men med en entusiastisk gjeng hadde vi både aerobic, innebandy og sirkeltrening! Vi brukte også dagen til offisielt å overlevere det første eksemplaret av "Open doors" til sjefen på fengselet Audun Tjore, og til stortingsrepresentant Finn Kristian Martinsen fra Drammen, som mottok magasinet på vegne av justiskomiteen.

Grundtvig 2 midlene har gitt oss lærere en flott mulighet til å besøke kollegaer rundt i Europa, til å se og oppleve andre land, andre fengsler og få nye venner. Engelsk-kunnskapene i de ulike land varierer, men med gode tolker og et utviklet kroppsspråk blir det både humor og god kommunikasjon. De innsatte har også vist stort engasjement og interesse for sine partnerfengsler og er opptatt av hvilke forhold andre innsatte sitter under. Vi opplever prosjektet både spennende og meningsfylt!

Her ble vi vist inn i et klasserom i fengslet Stara Zagora i Bulgaria.

Lektor, phil.dr. Andreas Lund er fra 1/8-03 og tre år framover ansatt som nasjonal veileder i Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) for skolene som er ansvarlige for opplæring innenfor kriminalomsorgen. Andreas Lund vil først ta for seg IKT arbeidet i oppfølgingsklassene. Her vil han utvikle en felles læringsplattform i form av et elektronisk nettverk.

Læringsplattformer: nye vilkår for opplæring og utvikling?

Av Andreas Lund

Law enforcers are used to robbers and guns. There are now new criminals out there that don't have guns. They have computers and many have other weapons of mass destruction.

Janet Reno, State Attorney

Vi har alle våre perspektiver når vi betrakter bruk av data-teknologi i læring og undervisning. Det innledende sitatet er kanskje ufrivillig morsomt der det kobler IKT og masseødeleggersvåpen. Likevel er det uttrykk for forestillinger som eksisterer rundt IKT: teknologien representerer først og fremst en sikkerhetsrisiko, og den kan brukes i kriminelt øyemed. Lærere, elever og beslutningstagere i utdanningssektoren har derimot sett de mange mulighetene til faglig utvikling, utfoldelse, kreativitet og sosialisering som kan utløses gjennom innsiktsfull bruk av slike teknologier. Særlig knytter det seg store muligheter til bruken av læringsplattformer (LMS'er – Learning Management Systems). Det følgende er en beskrivelse av hvordan en slik digital læringsplattform fra høsten 2003 tas i bruk innenfor opplæring i Kriminalomsorgen, og noen av de perspektivene dette reiser.

Hva er en læringsplattform?

Læringsplattformer er en digital utvidelse av det fysiske læringsmiljøet der deltakere knyttes sammen i et nettverk. Ingen andre enn registrerte brukere får adgang. I første omgang er det de 10 oppfølgingsklassene vi har i Norge som knyttes sammen. I neste omgang står opplæring i fengslene for tur. Erfaringen fra disse oppfølgingsklassene er derfor av stor viktighet med tanke på videre bruk. Det er særlig tre egenskaper ved læringsplattformer som har gjort dem populære:

- De inneholder en rekke verktøy som gjør det enkelt å lage, låne, bytte og samarbeide om faglig innhold. Dette betyr verdifullt samarbeid mellom involverte lærere og større adgang til læringsressurser for elevene.

- De inneholder en serie kraftige administrative verktøy som gjør det enkelt å følge opp enkeltelever og grupper, rutiner for innlevering av oppgaver, oppmøte, innsats og vurdering. Selv om dette kan virke som overvåkning, kan dette like gjerne gjøres til elevenes eget ansvar, deres deltakelse kan til enhver tid synliggjøres for dem selv.

- De har mange muligheter for kommunikasjon mellom deltakere, f.eks gjennom interne meldingssystemer, oppslagstavler som er lokale eller felles, og ved lærere kan opptre som gjester i andre læreres klasserom. Kommunikasjonsmulighetene kan stilles etter hvilke rettigheter man har i systemet (administrator, ansatt, elev, gjest).

Dette er selvsagt bare en skisse av mulighetene som foreligger. Det arbeides stadig med å utvikle nye muligheter, og det arbeides med felles standarder (SCORM) for overføring av innhold fra en plattform til en annen.

Når det gjelder opplæring i Kriminalomsorgen, er valget av plattform falt på It's Learning fra det norske firmaet it:solutions. Uten å gå i detalj på begrunnelsen, er det relevant å nevne at denne løsningen er valgt av en lang rekke skoler (og flere fylker), mange bedrifter (Dagbladet, Gyldendal...) og offentlige institusjoner (Kredittilsynet, Politihøyskolen..., se for øvrig <http://www.itslearning.no>). I tillegg kan firmaet være med og utvikle sin løsning til å etterkomme de økte hensyn til sikkerhet som undervisning i fengsler vil kreve. Sammen med det arbeidet som gjøres med "brannmur" på Bredtvedt fengsel, ser vi for oss løsninger der sikkerheten skal bli så god at alle fengsler skal kunne dra nytte av læringsplattformen.

Perspektiver

Valg av teknologi er aldri et rent teknisk spørsmål. Når opplæring i Kriminalomsorgen nå satser på bruk av læringsplattformer skyldes det både utdanningsmessige og samfunnsmessige hensyn.

Pr i dag har mange ungdomsskoler og nesten samtlige videregående skoler sin læringsplattform, og slike plattformer er en integrert del av all høyere utdanning. Det betyr at både faglig innhold og arbeidsformer knyttes tett opp til bruken av slike verktøy. Læringsplattformer ser altså ut til å bli en innarbeidet arbeidsform i skoleverket på alle nivåer. Å beherske slike læringsomgivelser blir en forutsetning for fullverdig opplæring og utdanning i det 21. århundre. I tillegg ser vi hvordan eksamensformer i økende grad legges opp mot bruk av digitale verktøy (IKT skal tas i bruk ved sentrale og lokalgitte prøver i grunnskolen fra og med våren 2004).

I tillegg øker bruken av slike plattformer kraftig i næringslivet og tjenesteytende sektorer. Det betyr at det er særlig viktig for opplæring innenfor Kriminalomsorgen å innføre slike verktøy. En grunn er å forhindre den kløften som kan oppstå mellom utdanning innenfor og utenfor Kriminalomsorgen. En annen grunn er at mestring av slike lærings- og arbeidsmiljøer er sterkt yrkesforberedende og sosialisierende. Kombinasjonen av de mange mulighetene for individuelt og kollektivt arbeid

sammen med de sterkt strukturerende elementene gjør slike verktøy egnet for tett oppfølging av brukerne samtidig som de virker selvdisiplinerende.

Siden læringsplattformer forener så mange ulike - men komplementære - aktiviteter, er de spesielt godt egnet for allsidige arbeidsmetoder, både individuelt og i samarbeid. Det har ført til at man gjennom slike plattformer igjen kan få adgang til en lang rekke kurs og skolerings-tilbud, f.eks fag i videregående skole (Nettgymnaset, "6-pack'en").

Det vi ser konturene av, er et skifte i synet på kompetanse. Evne til kollektiv deltakelse, til å se tverrfaglige innfallsvinkler og til å mestre ulike kommunikasjonskanaler blir stadig viktigere. Med læringsplattformer har bruken av IKT i skole og samfunn gjort et kvalitativt sprang i denne retningen. Mestringen av slike miljøer kan sies å være like viktig som å mestre f.eks tekstbehandling og e-post. Arbeidet med å finne fram til fleksible men sikre løsninger for bruk av LMS innen Kriminalomsorgen er derfor for tiden den høyest prioriterte oppgaven når det gjelder IKT. I så måte var årets konferanse for oppfølgingsklasser (Stjørdal 22-23 september) et viktig steg på veien til å integrere slike læringsmiljøer i opplæring innenfor Kriminalomsorgen. I stedet for å betrakte IKT som potensielle masseødeleggelsesvapen, ser vi teknologien som fleksible, konstruktive, kulturelle verktøy.

RAPPORT FRA ET DRAMA OG BEVEGELSESPROSJEKT I SKIEN FENGSEL

Ved dramalærer Anne Herlofsen og danselærer Nina Kihle, Skien vgs.

Rammer:

Undervisningen foregikk i regi av skoleavdelingen ved Skien fengsel, der en dramalærer var ansatt i 30% stilling og en danselærer i 10% stilling. Utdanningsdirektøren i Hordaland ved seniorrådgiver Torfinn Langelid sto for finansieringen. Undervisning ble gitt to ganger pr. uke: til sammen 7 skoletimer.

Vi startet gruppene med tolærersystem de første ukene. Vi ønsket å etablere oss som et team for de innsatte, og vi ville benytte muligheten til å observere gruppen mens den andre underviste. Vi ville også dra nytte av faglig utveksling i etterkant av undervisningen. Etter hvert vekslet vi mellom å være alene og sammen.

På grunn av plassmangel foregikk arbeidet i et treningskjøkken med inngangsdør rett ut til uteområdet. Etter anbefaling fra dramalærer og psykiater startet vi med en mannsguppe. Undervisningen foregikk i to terminer, en høst- og en vinter/vår - termin. Tanken var å arbeide

med en gruppe, men av ulike årsaker startet vi opp en jentegruppe på våren.

1.økt; september til desember:

Tema: Bli kjent, skape en trygg atmosfære, utvikle fantasi og fysisk uttrykksrepertoar, innføring i improvisasjon, teatersport og ulike teknikker for dramatisering. Vi brukte mye tid på høsten til å skape en trygg gruppe som var nysgjerrige og lekne. I det tillit var opparbeidet, var mye gjort. Arbeidet kunne begynne. De innsatte var svært opptatt av sine opplevelser og fantasier bak murene, så enhver improvisasjon endte med å handle om fengselet. Etter hvert utkrystalliserte det seg en historie om en ny fanges assimilasjon i fengselet og en parallell historie om en ny ansatts assimilasjon blant fanger og andre voktere. Arbeidet utviklet også en skriveprosess for flere av de innsatte og det hele kulminerte med en intern visning under skolens juleavslutning. Stor suksess- og svært lykkelige innsatte som hadde mestret noe de aldri hadde kunnet tenke seg i september!

2. økt; januar til mars:

Tema: Showdans og fysisk uttrykk.

Den samme gruppen fortsatte etter nyttår. Vi ønsket nå å utfordre den enkeltes fysiske og mimiske repertoar. De valgte selv sjanger og danset med liv og lyst til fengende "Chicago, that toddling town" m/ Tony Bennett. Videre jobbet gutta med skulpturer og still- bilder, stemme, mimikk, gangearter og følelsesuttrykk i bevegelse. De innsatte var gutter med et til dels svært stereotypet bodybuilder kroppsspråk, så denne bolken var utfordrende. Det var likevel ikke noe problem å få dem på banen. De gikk løs på oppgavene med liv og lyst, og en stor porsjon humor.

Drama

Vi ønsket at denne bolken også skulle lede frem til en visning. Stikkordet ble tegneserie-mime med lyd! En av de innsatte som etter hvert ble svært flink til å skrive, moderniserte eventyret "De tre bukkene Bruse som skulle til seters for å gjøre seg feite" - til "De tre stoffmisbrukerne som skulle til Samtun for å bli nyktre". Dette eventyret dramatiserte vi og brukte et så utpreget kroppsspråk vi bare maktet. Dessverre ble det aldri noen intern visning fordi noen av de innsatte i siste øyeblikk i stedet prioriterte å bli intervjuet av ukepressen.

I løpet av denne perioden hadde vi et møte med fengselsledelsen. Vi hadde opplevd mye samarbeidsproblemer rundt organiseringen av undervisningen og trengte en opprydding. Det fikk vi. På dette møte ble det også klart at store deler av den gruppa vi jobbet med, ikke ville få fremstilling til den europeiske fengselskonferansen Langesund i juni. Her var tanken opprinnelig at gruppa skulle lage et åpningsinnslag. Samtidig hadde vi lekt med tanken om å starte en jentegruppe. Løsningen ble å legge ned guttegruppa, som dessuten

mistet flere medlemmer, som hadde sonet ferdig. Jentene har et dårligere tilbud i fengselet, så det var all grunn til å tilby dem noe.

Gruppen startet opp før påske, men måtte legge ned etter en uke. Jentene startet samtidig et "Ny start"- kurs med fokus på kommunikasjon og konfliktløsning. Kranglene og frustrasjonene tok de med seg til oss. Klimaet i gruppen var uholdbart, og ingen fikk gjort noe. Etter påske startet vi på ny frisk. Det gikk bedre, men nå hadde vi liten tid. Vi arbeidet med forankring og sentreringsøvelser, og sakte men sikkert bygget vi opp en tillit. Jentene ville vise konferansen at det å sone betyr å bli fratatt mye av personligheten. De ville at skolen først og fremst skulle tilby et variert opplegg, tilpasset den enkelte! Så vidt vi kan bedømme var innslaget vellykket. Jentene var supernervøse, men gjennomførte og var svært fornøyde over å ha mestret situasjonen og til og med hatt det moro! Det ble en uforglemmelig dag for alle sammen.

Erfaringer:

Erfaringene er basert på subjektive inntrykk av utviklingen i timene og tilbakemeldinger fra de innsatte.

I begge gruppene ble vi vitne til:

- Voksende samhold i gruppen
- Voksende empati og omsorgsfølelse medlemmer imellom
- Voksende fysisk uttrykksrepertoar
- Mye humor og latter
- Undervisningen ble sett på som et pusterom hvor en fikk bruke sider av seg selv som ellers ikke ble tatt frem i fengselet.

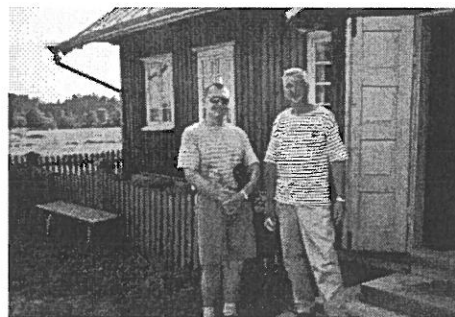
For en mer utfyllende rapport kontakt Klosterskogen videregående skole, avd. Skien fengsel ved Leif Lyngstad.

Feriebrev til Foko-nytt

Nå er kanskje ikke Foko-nytt den type publikasjoner man skriver sine ferieopplevelser til, men min ferietur i sommer har vært så spesiell at jeg forsøker allikevel.

Sol og sandstrand kjeder meg, så jeg bruker vanligvis bare å bestille flybillett og hotellrom i en by som kan være interessant – så også i år. Skolens lituanske elever har flere ganger anbefalt meg sitt land som reisemål. Etter løslatelse tok en av dem kontakt og sa at dersom jeg kom skulle han vise meg sin hjemby, Kaunas, Litauens tidligere hovedstad.

Jeg slo til og fikk en ferieopplevelse langt utenom det vanlige. Ikke bare ble jeg vist Kaunas, men også Vilnius, Klaipeda, Palanga, Nida, Rumšiskes og Trakai. Men det som jeg indirekte ble vist og som jeg har lyst til å dele med Foko – venner er hva skolen og opplæring virkelig betyr for våre elever. Etter løslatelsen kan jo folk gjøre hva de vil, gi blaffen, de er jo frie. Våre lituanske elever hadde lært noe av våre bestrebelser med å avvike gruppe – og prosjektarbeid. Fire tidligere elever var mobilisert. Oppgaver var fordelt etter hva hver enkelt kunne best. Tids-skjema var lagt opp med museumsbesøk, severdigheter, nasjonal mat og hvile. Et perfekt opplegg.

Og jeg skal villig innrømme at der var en sterk opplevelse å høre en pappa snakke med glød om engelsk-undervisningen på Ullersmo som hadde satt ham i stand til å hjelpe datteren med skolearbeid. En annen hadde fått jobb nettopp fordi han hadde lært engelsk, og nå skulle han være med sjefen sin på en konferanse med en norsk kunde. Norsk kunnskapen er heller ikke bortkastet.

En tredje hadde erfart at skole var ganske allright og skulle starte studier ved Universitetet i Vilnius 1. september. Jeg forlot Litauen med mange tanker i hodet. Litt skam følte jeg fordi jeg i mange sammenhenger vel har tenkt at skoletilbud for utlendinger som skal og vil utvises mest er for å ivareta den mentale helsa og gi et fornuftig tidsfor-driv.

Men jeg reiste også tilbake med hevet hode og nytt mot fordi jeg hadde sett at våre bestrebelser på skolen hadde ført til noe. Prosjekt – og gruppearbeid gir resultater. En strukturert skoledag, og strukturerte timer hadde gitt våre elever noe. Jeg fikk helt klare tilbakemeldinger på at en litt gammeldags skole som vi driver på Ullersmo var bra i fengsel. Struktur, forutsigbarhet og følelsen av å gjøre en jobb på skolen gjorde sonings tida lettere. Hvilket skolefaglige nivå våre elever stod på fra hjemlandet vet vi naturligvis lite om, men de ble i alle fall ikke ødelagt av fengselsoppholdet.

Og hva annet hadde vært viktig for dem? Jo, det at noen hadde brydd seg om dem slik de var som mennesker og brydd seg om deres kulturelle og etniske identitet. Ingen på skolen hadde omtalt dem som russere, østeuropeere eller annet. Lærerne hadde vært bevisst på at de var litauere.

Når man får elever fra andre land, er det viktig å orientere seg litt om det landet, slik at elevene føler seg respektert som en del av den nasjonen de tilhører. Og det koster jo så lite å gi oppgaver i engelsk, norsk, samfunnsfag etc som integrerer deres historiske bakgrunn i faget i en norsk skole. Læreplanene gir oss rom for å være såpass mye internasjonale. La oss bruke mulighetene, være mer opptatt av dem enn begrensningene – da får vi også mye igjen. Da blir møtet en positiv læringarena for både læreren og eleven.

Og er det noe som er viktig i fengselsundervisningen er det å gi hverandre følelsen av å lykkes med noe.

Hilsen

*Bjørn O. Andersen,
undervisningsinspektør ved Ullersmo fengsel.*

Fengselsbibliotekene skal være arenaer for kultur og utdanning

Anne Sophie Berge, bibliotekar, Oslo fengsel

Vil det satses på bibliotek i fengslene?
Hvor viktig er samarbeid mellom bibliotek og skole?

Magre budsjetter/høyt utlån

Kulturdepartementet finansierer driften av fengselsbibliotekene. Kommunale og fylkeskommunale folkebibliotek har ansvar for den daglige driften av fengselsbibliotekene. Utlånet øker til tross for at bok/media-budsjettene i 2003 er katastrofalt lave for en del av fengselsbibliotekene. Flere år med stillestående statstilskudd har ført til store hull i bok/mediasamlingene spesielt gjelder dette faglitteratur, lydbøker, språkkurs og fremmedspråklig litteratur. Bibliotekene er avhengig av å låne bøker/media fra andre bibliotek. Utilstrekkelig statstilskudd har ført til kutt av bibliotekarstillinger.

I 2003 bevilget Kultur- og kirkedepartementet ca 4,5 millioner kroner til drift av bibliotek i 12 fengsler (Bastøy, Berg, Bergen, Drammen, Ila, Oslo, Bredtveit, Ringerike, Skien, Tromsø, Ullersmo og Åna). Knappt halvparten av soningsplassene har et bibliotekstilbud. Under Statsbudsjettforhandlingene sist høst ble det ikke tatt hensyn til et velbegrunnet krav på 2 millioner kroner til styrking av fengselsbibliotekene. Kravet var lik det kronebeløpet Stortinget vedtok å bevilge i 1995 og som stoppet ved 500 tusen.

Hvilke føringer gir Kulturmeldingen?

I Kulturmeldingen (Stortingsmelding 48 (2002-2003)) poengteres at utlån av bøker/media er 20 ganger så høyt ved norske fengselsbibliotek sammenlignet med utlån ved folkebibliotekene.

I sommer ble det gjennomført en landsomfattende spørreundersøkelse om bibliotektilbudet ved alle norske fengsler. ABM- utvikling (Arkiv-Bibliotek-Museum), et nytt statlig organ under Kulturdepartementet har ansvar for undersøkelsen og fordelingen av statstilskuddet til fengselsbibliotekene. Det vil bli spennende å se om ABM-utviklings vurderinger vil føre til styrking av nåværende bibliotekstilbud og at flere fengsler kan tilby bibliotektenester.

Velkommen til seminar 24. november i Oslo

Fengselsbibliotekenes situasjon blir tatt på alvor. ABM-utvikling og Norsk bibliotekforening arrangerer seminar

med fokus på fengselsbibliotekene 24. november sentralt i Oslo. Undervisningsinspektør Bjørn Andersen, Ullersmo fengsel, vil snakke om bibliotekenes rolle i fengslenes opplæringsvirksomhet. Kulturministeren er invitert til å åpne seminaret. Foruten utredninger ved biblioteksledere og høytstående byråkrater er det fokusert på tverrpolitisk interesse og ansvar. Stortingspolitikere fra kultur-, justis- og utdanningskomiteene er invitert til å sitte i panelet under debatten. Påmelding: nbf@norskbiibliotekforening.no innen 10. november.

Bibliotekloven – målsetting

Bibliotekloven sier at alle skal ha tilgang til folkebibliotek også dem som har vanskelig for å komme til biblioteket. Fengselsbibliotekene har som målsetting å følge Bibliotekloven så langt ressursene strekker til:

- Biblioteket skal være et miljøskapende sted hvor mange føler seg velkommen og kan hente nye impulser, kunnskap og avkobling.
- Biblioteket skal være et sted for oppdatert informasjon og aktuell litteratur, samtidig som alle grupper skal finne egnet litteratur, uansett nivå og nasjonalitet.
- Bibliotekaren skal samarbeide med skolen i fengselet.

Biblioteksbesøk er populært. Biblioteket er det normale rom hvor de innsatte kan lese dagens aviser og låne bøker/media til nytte og avkobling. I den grad tid og penger strekker til, arrangeres lesegrupper, forfattertreff og debattmøter i biblioteket.

Digital informasjon er framtidens utfordring

I Kulturmeldingen legges det vekt på at digital informasjon blir en vesentlig ressurs og at utvikling av det digitale bibliotek blir viktig. Det digitale bibliotek, sitat: en organisert samling av tjenester og innholdsressurser (kunnskapsbaser, elektroniske tidsskrift og e-bøker) som gir brukeren tilgang til informasjon i digital form formidlet via datanett.

Hvordan skal innsatte benytte seg av digital informasjon? Foreløpig er de avhengig av at bibliotekaren eller læreren innhenter informasjon for dem eller når det tillates, bruker tid til å veilede og overvåke innsatte ved søk på nettet. Dette er et personalkrevende men viktig tilbud.

Samarbeid mellom bibliotek og skolen i fengslene

Bibliotekloven sier det skal være et organisert samarbeid mellom folkebibliotekene og de kommunale skolebibliotekene. Skoleloven § 9.2 sier at alle elever i grunnskolen og den videregående skole skal ha tilgang til skolebibliotek. Bør ikke dette også gjelde i fengslene?

I fjor høst på seminaret: Fokus på fengselsbibliotekene var 80 deltakere, deriblant lærere, bibliotekarer og fengselsledere og ansatte, unisont enige om at tverrfaglig samarbeid i fengslene er viktig. Flere foredragsholdere utdypet bibliotekets rolle i fengslenes opplæringsvirksomhet.

I følge nye læreplaner er det vesentlig at elever kan bruke bibliotek til å finne stoff i litteratur og tidsskrifter. I det mylder av informasjon som er tilgjengelig, kan bibliotekaren være en viktig veileder. En stor del av elevene er fremmedspråklige. Bibliotekaren kan låne inn tilrettelagt litteratur og bøker/media på deres eget språk.

Men et aktivt samarbeid mellom bibliotekar og lærere og elever krever at biblioteket og bibliotekaren er tilgjengelig på dagtid helst flere dager i uken.

Lesestimulering

Det satses millioner av kroner på lesestimulerende tiltak. I Kulturmeldinga og i Stortingsmelding 38 (2002-2003), Den kulturelle skolesekken, poengteres viktigheten av å fremme leseysten blant skoleelever i grunnskolen og den videregående skolen.

Gi rom for lesing!, en strategi for stimulering av leseyst og kunnskapsglede 2003-2007 er i regi av Utdannings- og forskningsdepartementet. Planen er en tiltaksplan for kompetanseutvikling i bruk av skolebibliotek og stimulering leseyst hos elevene. Viktigheten av samarbeid mellom folkebibliotek og skoler blir fremhevet. Det er beregnet å bruke 100 millioner kroner i de 3 første årene. Det er lagt opp til samarbeid med Kultur- og kirkedepartementet og barne- og familiedepartementet.

Burde det ikke være mulig å søke midler til lesestimulerende samarbeidsprosjekter (forfattermøter, lesegrupper, diktverksted, utstillinger m.m.) mellom bibliotek og skole i fengslene? Elever i fengslene er eldre enn elever som vanligvis følger undervisning i grunnskolen og den videregående skolen, men de trenger lesestimulering mer enn gjennomsnittet!

Musikk i fengsel og frihet

Hver torsdag ankommer musikkterapeut Venja Ruud Nilsen Bredtvedt kvinnefengsel med el-bassen på ryggen. På cellene venter mange av damene på ukas høydepunkt, musikkøvinga med Venja. Instrumenter til et helt rockeband står klar

Musikk i fengsel

- For 12 år siden hadde jeg en spillejobb med bandet mitt på Bredtvedt kvinnefengsel – og under den spillejobben skjønte jeg at her ville jeg jobbe. Her sitter de damene jeg vil jobbe med. Her sitter de og venter på å få være med å spille sjøl.

- Det ble utgangspunktet for musikkprosjektet "Musikk i fengsel og frihet" som idag finnes på flere soningssteder i landet.

Populært

- De innsatte syntes dette var kjempefint fra første øyeblikk – og det er innmari populært. Vi har alltid ventelister og kunne ha utvidet tilbudet som bare det. To tredjedel av damene på Bredtvedt melder interesse. De fleste som spiller inne ønsker også å spille ute.

En bro til livet utenfor

- Jeg er som et pust utenfra for dem, de glemmer at de soner en liten stund. Jeg ønsker å gi dem en ny dimensjon i livet. At de skal kunne mestre livet på en annen måte når de blir løslatt. Prosjektet kan bidra til at de ikke skal bli kriminelle en gang til – og at de skal kunne slutte å dope seg. Målet er at de skal være bedre rustet til å mestre fritida si ute, få en meningsfull fritid. For fritid har de fleste av dem masse av.

Musikk i frihet

Bente Østensen blir løslatt i kveldens dokumentar. Utenfor murene har hun fortsatt bandøvinger å gå til.

(Foto: Ellen Aanesen)

- Det er ved løslatelse det gjelder. Det hjelper lite med fine tiltak i fengselet hvis det er bråstopp den dagen fengselsporten åpner seg og damene står der med eiendelene i en plastpose. Derfor har prosjektet også et musikktilbud i frihet med faste øvingskvelder.

- Det viktigste med dette prosjektet er at det er samme person innefor og utenfor, slik at når folk har begynt å spille inne - og blir løslatt - så møte de samme person ute. Det gir veldig fine muligheter til å tilrettelegge ved løslatelse med instrumenter og låter, og du er en kjent person for den som kommer inn i musikkgruppa ute.

Ingen opptakskriterier

- Det er ikke mange opptakskriterier her. Men det er inndelingskriterier. Vi deler inn etter rusproblematikk. Vi har en gruppe for de som er rusfrie- og en gruppe for de som er rusa. Alle får spille – uansett om de er rusa eller ei, de må bare spille på den gruppa som passer.

Nå er mange blitt så flinke at vi også deler inn i nybegynnere og viderekomne.

Målet

- Det er et mål at de skal oppleve mestring og få et positivt sjølbilde. At de skal få selvtilit. Det er ikke et mål at de skal bli fungerende på normalmåten, men at de skal kjenne at de har noe godt i livet sitt – og at de skal kunne være lykkelige.

- Jeg synes jeg lykkes i dette arbeidet hvis jeg ser at de skaper en glede hos dem; når de blir engasjert i musikken, skriver egne tekster og har en melodi. Jeg synes jeg lykkes når jeg ser at musikken betyr mye for dem. Når musikken blir en plattform til å gjøre noe hyggelig og konstruktivt og få til ting sammen med folk med samme interesse.

Framtidsvisjoner

Prosjektleder Venja Ruud Nilsen har en drøm om at det skal være musikktilbud på alle soningstedene i landet.

- Jeg ser hvordan det kan organiseres. Vi har jo funnet ut endel om hvilke metoder som egner seg best. Tanken er at skolen tar seg av musikktilbudet på innsiden på soningstedene, og at det må bli lokale løsninger på utsiden, ute i ettervernet.

- Mange soningsteder har lyst til å starte lignende musikkprosjekt, og da må man finne musikkklærere, pedagoger og musikkterapeuter som kan tenke seg å jobbe i denne retningen. Når noen blir løslatt kan det for eksempel være en sentral hvor man ringer og sier fra om ønsker å være med. Her har fylkesavdelingene i Norsk Musikkråd fine kontakter allerede. Veien blir til mens man går, sier Venja, som aldri gir seg.

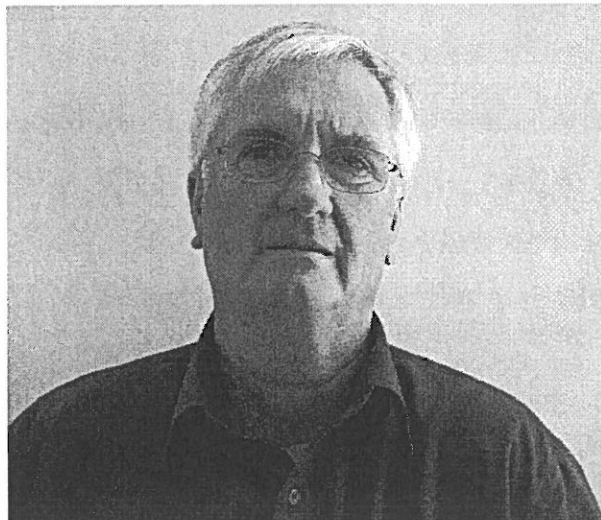
NRK sendte høsten 2003 et TV-program om dette prosjektet. Denne teksten er gjengitt med tillatelse fra Ellen Aanesen i NRK. Ytterligere opplysninger om prosjektet kan fåes ved å kontakte Venja Ruud Nilsen på tlf: 22 42 45 50.

Her ser vi Venja og hele bandet.

Grundtvig II-prosjekt ved Ringerike fengsel

av Arve Huneide (bildet)

Hønefoss vgs. og Ringerike fengsel deltar i et Grundtvig 2 prosjekt med temaet ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) blant innsatte i fengsel. Arve Huneide, lærer ved Hønefoss vgs, avd. Ringerike fengsel, har i den anledning presentert prosjektet og bakgrunnen for det for FOKO-nyttlesere.

Starten på prosjektet var en prosjektoppgave jeg hadde i forbindelse med et grunnfagstudie innen IKT for lærere våren 2001. Tittelen på denne oppgaven var "IKT i Ringerike fengsel, muligheter og trusler". Konkret dreide denne oppgaven seg om en innsatt med ADHD, og hva en utredning, medisiner og tilpasset opplæring på data kunne føre til. Resultatet var oppsiktsvekkende positivt og vi følte at vi hadde gjort et prøveprosjekt som man kunne bygge videre på. (Se også sammendrag av oppgaven under.)

Torfinn Langelid ved utdanningskontoret i Hordaland leste prosjektoppgaven og "tente" umiddelbart på det vi ved skolen og fengselet hadde kommet fram til. Han informerte mange personer innen fengselsvesenet i Norge og Sverige, universitetsmiljøene i Bergen og Oslo, samt Justisdepartementet og KUF. Han mente videre at dette var et grunnlag for videre studier og ytre ønske om at vi (Hønefoss vgs. og Ringerike fengsel) burde søke om Grundtvig II-prosjekt basert på mitt prosjektarbeid fra HiBu våren 2001. Vi samtykket til dette og Langelid var behjelpelig med å skaffe kontakter innen fengsler i EU-området.

Vi fikk meget stor respons på vår invitasjon, og en gruppe ble dannet i Daugavpils, Latvia, i februar 2003. Gruppen består i dag av 5 nasjoner: Tyskland, Latvia, Estland og Norge. Italia blir med ved årsskiftet 2003/2004. Det første "kick-off"-møte skal avholdes på Hønefoss uke 41, 2003. Fire av landets fremste eksperter innen ADHD kommer for å holde innlegg. Samlingen vil bestå av totalt ca. 30 personer.

Vi ser fram til å utføre prosjektet på en så god måte som mulig, hvor resultatet vil bli offentliggjort i løpet av høsten 2005/våren 2006.

Sammendrag

Ringerike fengsel er et nytt fengsel, bygget i 1997, og det er et av de mest moderne og fluktsikre fengsler i Europa. Fengselet er bygget for sikkerhet samtidig som det skal ivareta de innsatte på best mulig måte slik at de får sonet på en forsvarlig og real måte. Holdningsendringer og opplæring står sentralt i dette arbeidet og fengselskolen spiller en meget sentral rolle i bestrebelsene etter å gi de som ønsker det en bedre mulighet etter endt soning.

I fengselet er det en forholdsvis stor skole. Det er lov-pålagt å ha skole i de fleste av landets fengsler, og Fylkeskommunen har ansvaret for drift av skolen. Skolen i Ringerike fengsel er en underavdeling av Hønefoss videregående skole, en yrkesrettet skole med totalt 750 elever og ca 120 lærere.

Et sentralt undervisningsmiddel i skolen er opplæring og bruk av datarelaterte programmer knyttet til de forskjellige fag. IKT blir bevisst brukt som et verktøy i undervisning. Dessverre så kan ikke dataundervisning gis på lik linje med undervisning ved hovedskolen; dette av forskjellige grunner. Følgende begrensninger kan nevnes: Det gis ikke tilgang til Internett. Elevene har ikke egen datamaskin på cella (et eget brev fra fengselsstyret, datert 28.11.00 sier klart at "... private Pc-er i lukkede anstalter er ikke tillatt på cellene av sikkerhetsmessige hensyn..."). Elevene har ikke lov til å sitte alene (i klassen eller andre steder) ved en PC uten spesiell tillatelse eller tilsyn. Det er ikke lov å oppbevare disketter på cella. Funn blir beslaglagt. Alle utskrifter (kun brev og søknader) blir kontrollert. Skrivere er innlåst i egne skap og betjenes kun av lærer(e).

Alle disse hindringer til tross, det drives en forsvarlig opplæring og bruk av IKT ved Ringerike fengsel. Motiverende lærere med stort pågangsmot, stor kreativitet og vilje til å gjøre alt som er mulig for at elevene skal få et så fullverdig tilbud som mulig ut fra gitte lover og regler (både fengselets egne lover og regler samt KUFs lover og regler) gjør opplæringstilbudet så bra som overhodet mulig.

Statsbudsjettet: INGEN OPPLÆRING VED KONGSVINGER FENGSEL (VARDEÅSEN)

Av Jon Erik Rønning

I forslag til statsbudsjett 2004 er opplæring innenfor kriminalomsorgen tildelt kr 103 897 000 kr. Dette er en økning på ca. 3,5 mill. kr. Denne økningen dekker knapt nok pris- og lønnsutvikling, selv om regjeringen i kommentaren påpeker at: "Løyvinga blir ført vidare på same nivå som i 2003".

Dette betyr at Kongsvinger fengsel (Vardeåsen) ikke får noen opplæringsmidler i det hele tatt. Videre blir undervisningen ved Trondheim fengsel og Tromsø fengsel sterkt redusert fordi anstaltene har utvidet med flere soningsplasser.

Dette dystre budsjettforslaget fører til at regjeringen legger opp til å bryte flere av de overordnede prinsipper for opplæring:

- «Ingen skal nektes rett til opplæring» (Art. 2 i Den europeiske menneskerettskonvensjon)
- Opplæringsloven gir alle rett til både grunnskoleopplæring og videregående opplæring, og voksne rett til videregående opplæring og fornyet grunnskoleopplæring og spesialundervisning.
- Domfelte skal ha samme tilgang til samfunnets servicetiltak som øvrige samfunnsborgere
- Straffegjennomføringsloven §4. Forvaltnings samarbeid:» Kriminalomsorgen skal gjennom samarbeid med andre offentlige etater legge til rette for at domfelte og innsatte i varetekt får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på.»

Vi vet i tillegg at svært mange innsatte har særlige behov for opplæring. Mange sliter med rusmiddelmisbruk, de har dårlige nettverk og de har svakere utdanningsbakgrunn enn folk flest. Derfor blir det smålig av regjeringen å ikke bevilge 20-25 mill. kr. ekstra, slik at man kan gi tilbud om opplæring innenfor alle fengsler i landet. Denne summen vil også dekke undervisning fordi kapasitetsutvidelser som er lagt inn i statsbudsjettet.

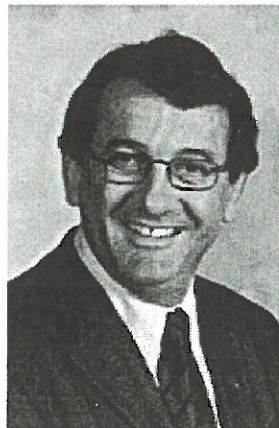
Undringen blir jo ikke mindre når man leser kommentaren til statsbudsjettet, for her er jo regjeringen inne på nettopp inne på disse tingene:

Målsetjing

Målet med tilskottsordninga er å gi undervisning på grunnskolenivå til innsette og frigitte som ikkje har fullført grunnskolen, og vidaregåande opplæring til dei som har rett til og ønskjer det. På grunn av at mange har kort soningstid, eller sit i varetekt, er formalkompetansegivande kurs i høve til læreplanar ofte ikkje eit reelt tilbod. For å motivere flest mogleg til ta opplæring, og for at slike fangegrupper skal ha eit reelt opplæringstilbod, er det også eit mål å gi kurs som ikkje er formelt kompetansegivande.

Som man ser, henger ikke tekst og tall sammen, man kan ikke på den ene side påpeke viktigheten av opplæring innenfor kriminalomsorgen for på den andre side å bevilge så lite penger at flere nyåpnede fengsler ikke kan drive undervisning i det hele tatt.

Det er nå å håpe at Stortinget ser at opplæring innenfor kriminalomsorgen er et viktig tiltak i det kriminalitetsforebyggende arbeid. Ved å plusse på regjeringens forslag noen millioner kroner kan man hjelpe mange innsatte til å få en ny start i livet. Ikke minst slipper stortingsrepresentantene selv å bli kriminelle ved å bryte de lover som de selv har vedtatt om opplæring innenfor kriminalomsorgen.

Finansminister Per-Kristian Foss må finne mere penger til opplæring innenfor kriminalomsorgen.

«Faget i Fokus» på KRUS

Fra kriminalomsorgens intranettsider

I forbindelse med årets «Faget i Fokus» - seminar har redaksjonen i FOFO-nytt fått tillatelse til å trykke to innlegg fra kriminalomsorgens intranettsider. Temaet på årets seminar var "Hvem er de og hva gjør de?" Det er nå blitt en tradisjon at KRUS i samarbeid med Justisdepartementet arrangerer fagseminaret «Faget i fokus». Her inviteres tilsatte i kriminalomsorgen og samarbeidspartnere fra andre etater til å drøfte fagutvikling, programvirksomhet, kompetanse og samarbeid. Seminaret blei år avholdt for femte gang.

Og nettopp KRUS som kompetansesenter og grunnutdanningen ved Fængselskolen kom til å stå sentralt i ekspedisjonssjefens visjoner om en akademisk fagutvikling i kriminalomsorgen:

"Det er få land som kan utfordre Norge i konkurransen om den beste grunnutdanningen til arbeid i kriminalomsorgen. En profesjonalisering og videre faglig utvikling stiller likevel enda større krav til utdanning. Vi starter nå arbeidet med å gjøre om en lønnet etatsutdanning til en utdanning slik man får den i høgskolesystemet. På andre områder i samfunnet stilles det krav om en treårig høgskoleutdanning for de som skal arbeide med mennesker med problemer, enten det er i helsesektoren, sosialvesenet eller i politiet. Med den gruppen mennesker som vi har ansvaret for, er det ikke naturlig å stille mindre krav til utdanning", sa hun og fremhevet de store utfordringene dette medfører for KRUS som kompetansesenter:

"KRUS må styrke sin forskning og sin vitenskapelige produksjon på linje med det som er vanlig ved læresteder som tilbyr undervisning på mastergradnivå. Dette målet må prege både rekruttering og personalutvikling ved KRUS. Det kan også tenkes at vi må finne frem til mer fleksible utdanningsformer hvor KRUS knytter til seg bred kompetanse på et høyt nivå på midlertidig basis eller i delstillinger. Jeg har selv tatt min mastergrad i ledelse og administrasjon på et program hvor alle lærerne var aktive i arbeidslivet utenfor universitetet, og underviste ved siden av. Jeg mener det gir undervisningen en ekstra dimensjon at også lærerne må demonstrere at de kan kombinere teori og praksis. Ved å være et kompetansesenter uten nødvendigvis å være en fulltids arbeidsgiver, kan vi også lettere opprettholde kontakten med andre fagmiljøer som grenser inn til vårt felt".

Utgangspunktet for dette kommende akademia mener Bronebakk må forankres i selve primæroppgavene til kriminalomsorgen: å gjennomføre straffereaksjoner på en måte som er betryggende for samfunnet og å motvirke straffbare handlinger. "Vår spisskompetanse må være å bruke kunnskap både fra andre fag og fra vår egen erfaring til å utvikle opplegg som hjelper mennesker till å avstå fra en videre kriminell karriere. Vi må sørge for å dokumentere vårt arbeid og utvikle vitenskapelige metoder slik at våre resultater kan etterprøves".

Ekspedisjonssjefen gjorde det likevel klart at verken KRUS eller KSF kan bli stående alene om en slik akademisk kompetanseheving. Vel så viktig er de holdningene som etableres omkring i de ulike enhetene og i etaten generelt:

"Et sterkt og livskraftig KRUS er en forutsetning, men den virkelige effekten får vi først hvis det er et engasjement og en oppslutning om utdanningstilbudene ute hos dere. Det må i hele virk-

somheten skapes en kultur som oppmuntrer til ny læring. Det stiller ikke minst krav til ledere på alle nivåer. Både gjennom sine holdninger og gjennom praktisk tilrettelegging spiller lederne en viktig rolle. Det er viktig å bygge opp innsikt og ferdigheter i programvirksomheten, og vi venter oss også mye av den veilederutdanningen som nå er kommet i stand," sa hun til et fullsatt auditorium av etatsledere, regionansatte, fængselsbetjenter og forskere.

Arkitektonisk perspektiv

Det hører med til sjeldenhetene at arkitekter inviteres til Faget i fokus for å snakke om kriminalpolitikk og arkitektur. Det var derfor en tydelig forventningsfull forsamling som var møtt frem da sivilarkitekt Jostein Korsnes (bildet) avsluttet konferansens første dag med foredraget "Lovbryteren – et arkitektonisk perspektiv".

Sivilarkitekt Jostein Korsnes tok sin diplomoppgave på utbyggingen av Bergen fængsel og har i tiden etterpå blant annet jobbet med utviklingen av det nye fængslet i Halden. Til grunn for begge disse arbeidene ligger hans syn på at arkitektur aldri må brukes som redskap for makt og straff. Både rom, materiale og omgivelser er med på å forme mennesket, og dette gjør at også bygningen blir en viktig del av rehabiliteringen av den innsatte. Stedstilhørighet, identitet i forhold til situasjonen og et forhold til tid er kvaliteter de fleste fængselsinstitusjoner fratar med sine gamle strukturer, materialer og volumkomposisjoner, hevder han:

"Slik det er i dag, jobber fængselsvesenet for å beskytte, støtte og rehabilitere den straffedømte, mens fængselsbygningen straffer, frihetsberøver og lukker innenfor. Den innsatte dras unødvendig mellom to ulike mål der bygningens oppgave er å straffe og fængselsvesenets mål er å rehabilitere. I min oppgave forsøker jeg å vise hvordan også bygningen kan være med på å rehabilitere".

Korsnes understreker at det ikke er arkitektens oppgave å definere makt. Han stiller av den grunn store spørsmålstegn ved de arkitektoniske perspektivene som til nå har vært rådende i kriminalomsorgen: "Norske fængsler er bygd etter gamle modeller. Jeg synes det er merkelig at fængselsbygningen har stått såpass stille i utvikling, mens fængselsvesenet har kommet så langt", påpeker han.

I diplomoppgaven "Arkitektur i straff – rom får tid" forsøker han å gi svar på fængslets arkitektoniske utfordringer i forhold til tre situasjoner: én arbeidsavdeling, én besøksavdeling og én soningsavdeling. Avdelingenes volum og plassering diskuteres i forhold til fængselsmuren – institusjonens ytterste og sterkeste barriere – for på den måten å gi løsning til rommets funksjon, bruker og situasjon. Korsnes argumenterer sterkt for at man i langt større grad må tilpasse cellen etter den enkelte innsattes behov. Ingen fange er like, og det stiller også krav til cellens konstruksjon, sier han. På samme måte etterlyser han en sterkere oppmerksomhet mot stedets landskap, lys og tid – kort sagt: hva som skjer i selve landskaps situasjonen den innsatte befinner seg i:

"Rytmen i det som skjer på stedet er noe man ikke har lov til å ta fra en innsatt. Frihetsberøvelsen og muligheten for å gjøre selvstendige valg kan man ta, men man kan ikke fjerne personen fra et landskap".

Medlemmer i FOKO per 20/10-03

Det er for tiden 144 betalende medlemmer i FOKO, men vi ønsker flere. Tidligere betalende medlemmer har fått tilsendt innbetalingsgiro med referansennummer. Nye medlemmer og andre som ikke har referansennummer, kan ta kontakt med Jon Erik Rønning på Jessheim vgs. avd Ullersmo fengsel, telefon: 63927352.

Alnæs Øyvind Bastøy fengsel
Andersen Bjørn Oddvar Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Andreassen Rolf Vadsø vgs avd. Vadsø fengsel
Anzjøn Anne K Steinkjer vgs. avd. KIF-skolen
Asker Tove Gurholt Rud vgs. avd. Ila fengsel
Berg Anita Færder vgs avd. Berg fengsel
Berntsen Svein Berg fengsel
Binz Randi GVO avd. Oslo fengsel
Bjarghov Rune Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Bjørseth Berit Breivika vgs avd. Tromsø fengsel
Brekke Arne Bastøy fengsel
Bremerthun Bjørn Åsane vgs. avd. Bergen fengsel
Broch Niels Peter GVO avd. grorud
Bråten Lars Oskar Horten vgs avd. Bastøy fengsel
Bø Knut Lage GVO avd. Grorud
Coldevin Marit Hønefoss vgs avd. Ringerike fengsel
Dalva Tor Sem fengsel
Egeland Anne Marie Rud vgs avd. Ila fengsel
Eide John Arve Jessheim vgs
Eitrheim Ingunn Rud vgs avd. Ila fengsel
Ellingsen Jarle Hønefoss vgs avd. Ringerike fengsel
Enge Morten Klosterskogen vgs. avd. Skien fengsel
Erga Ingvar Time vgs avd. Åna fengsel
Espedal Reidar Oslo friomsorgskontor
Finbak Liv VOX
Fløan Johan Brundalen vgs avd. KIF-skolen
Follerås Elisabeth Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Fosheim Vigdis Klosterskogen vgs avd. Sluseprosjektet
Fosse Godtfred Blakstad vgs avd. Arendal fengsel
Frantzen Cato Ivar Region Nord
Furuseth Anne Grete Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Gjelsvik Olav Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Gleditsch Karl Martin GVO avd. Oslo fengsel
Gundelsby Jan Eidsberg fengsel
Gundersen Knut Egil Tønsberg og Nøtterøy Bibliotek

Gundersen Rolf Bredo Horten vgs avd. Bastøy fengsel
Gunvaldsen Ole Jacob Blakstad vgs avd. Arendal fengsel
Hagen Ulf Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Halvorsen Gudrun Steinkjer vgs. avd. KIF-skolen
Hauge Anne Margaret Tyrilittunet
Heldal Alfild T. Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Hernandez Isabel Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Hernæs Lise Gunn Strømsø vgs avd. Drammen fengsel
Holme Tove Bergen fengsel- bibliotek
Holst Frithjof Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Holtung Gaute Færder vgs avd. Berg fengsel
Hovig Astrid Johanne Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Huneide Arve Hønefoss vgs avd. Ringerike fengsel
Høgåsén Marit GVO avd. Oslo fengsel
Haagensli Anne Berte GVO avd. Oslo fengsel
Jacobsen Tove Helen GVO avd. Oslo fengsel
Jetne Kjellaug Breivika vgs avd. Tromsø fengsel
Joakimsen Marit Sem fengsel
Johansen Gisle Daae Brundalen vgs avd. Trondheim fengsel
Johnsen Sigrun Brundalen vgs avd. Kif-skolen
Jonasseen Torstein Færder vgs avd. Berg fengsel
Jørgensborg Hilde GVO avd. Økern
Karlsen Bjørnar Malakoff vgs avd. Moss fengsel
Karlsen Jørn Fagerlia vgs. avd Ålesund fengsel
Kjellsen Randi Klosterskogen vgs avd. Skien fengsel
Kjus Grethe Fylkesbib. i Akershus avd. Ullersmo fengsel
Knudsen Finn Stein GVO avd. Økern
Lange Bjørn Oslo fengsel
Langelid Torfinn Fylkesmannen i Hordaland
Langås Asbjørn Kriminalomsorgsavd. Justisdept.
Larsen Hilde Færder vgs avd. Berg fengsel
Larsen Reidar Time vgs avd. Åna fengsel
Leren Øyvinn Larvik fengsel
Lindbo Hansen Nina GVO avd. Oslo fengsel
Lunde Morten Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Lygre Trond Krohnsminde vgs avd. Dag-skolen
Lyngstad Leif Klosterskogen vgs avd. Skien fengsel

Mathisen Reidar Horten vgs
Meberg Øyvind Horten vgs
Megrund Frode Horten vgs avd. Bastøy fengsel
Mikalsen Egil Breivika vgs avd. Tromsø fengsel
Moe Anne Bredtveit fengsel
Mogensen Nils Færder vgs avd. Berg fengsel
Moren Kikki FFP
Nilsen Trond Storhamar vgs avd. Hamar fengsel
Nilsen Jan Einar Breivika vgs avd. Tromsø fengsel
Nilsen Magnar Breivika vgs avd. Tromsø fengsel
Nilsen Odd Harald Fagerlia vgs. avd. Ålesund fengsel
Nordøen Odd Johan Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Norheim Thor Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Nypan Frithjof Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Odden Hilde Horten bibliotek avd. Bastøy fengsel
Olsen Torill Færder vgs avd. Sem fengsel
Olsen Øivind Færder vgs avd. Berg fengsel
Olsen Ståle Region Sørvest
Olsen Roald Blakstad vgs avd. Arendal fengsel
Opsahl Jan Henning KIF - Hedmark
 Pettersen Tone VOX-FAU
Poppe Andreas Blakstad vgs avd. Arendal fengsel
Rafaelsen Dag Breivika vgs avd. Tromsø fengsel
Rasmussen Kate Vadsø vgs avd. Vadsø fengsel
Reiten Ole Brundalen vgs avd. Trondheim fengsel
Renard Christina GVO avd. Økern
Rimala Tor S. Vadsø vgs avd. Vadsø fengsel
Roald Asbjørn Region Nord
Rognved Reidar Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Ryan Øyvind Steinkjer vgs. avd. KIF-skolen
Rønning Jon Erik Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Sand Laila T. GVO avd. Tyriliseret
Sandvik Anne Berit Universitetet i Oslo inst. for kriminologi
Sannes Marit Helen Storhamar vgs avd. Brobygger'n
Schäffer Knut Arild Horten vgs avd. Horten fengsel
Severinsen Kjertsi Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Silverås Jan Kongsvinger fengsel
Skibsrud Knut Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Sneeggen Per Brundalen vgs avd. Trondheim fengsel

Soelberg Helge Malakoff vgs avd. Moss fengsel
Solberg Eva Styve Strømsø vgs avd. Drammen fengsel
Solberg Karl Jonny Horten vgs avd. Horten fengsel
Steinveg Arvid Breivika vgs avd. Tromsø fengsel
Stene Rolf Glemmen vgs. avd. Fredrikstad feng.
Stensby Liv Deichmanske bib. avd. Grorud
Stokka Guri Brundalen vgs avd. Trondheim fengsel
Strand Bergljot Fagerlia vgs avd. Ålesund fengsel
Strøm Ivar Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Strøm Knut Bjørn Færder vgs avd. Berg fengsel
Støverud Asbjørn Jessheim vgs. avd. Ullersmo fengsel
Sudland Kay Berg fengsel
Sylta Berit Helen Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Sæter Anny Romsdal vgs avd. Molde fengsel
Sæve Jarl Krohnsminde vgs avd. Dag-skolen
Teie Håkonsen May Britt Klosterskogen vgs avd. Sluseprosjektet
Tengmark Ingrid GVO avd. Sentrum
Terray Kalle Berg fengsel
Toldnes Gro Steinkjer vgs avd. KIF-skolen
Tørnby Hilde Beate Horten vgs avd. Bastøy fengsel
Ulvestad Ivar GVO
Valen Sissel Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Veberg Anne Christin Horten vgs avd. Bastøy feng.
Vegsund Frode Krohnsminde vgs avd. Dag-skolen
Vik Solfrid Mykletun Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Wasa Per Øvrebyen vgs avd. Kongsvinger fengsel
Wasmuth Anabeth GVO avd. Økern
Wattø Cathrin Fagerlia vgs avd. Ålesund fengsel
Wenstøp Maj Rud vgs avd. Ila fengsel
Wessel Ann Karin Færder vgs avd. Berg fengsel
Waage Bjørn Steinar Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Aanesen Knut Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Aasvestad Kitty Ringerike bibliotek avd. Ringerike fengsel

B

PROGRAM SØRMARKA-SEMINARET 2003 SØRMARKA KONFERANSE- OG STUDIESENTER 30. OKT. – 1. NOV. 2003

TORS DAG 30.10

Kl 1400 – 1430 Kaffe/te. Registrering

Kl 1430 – 1440 Hilsen v/Ingunn E. Kleivan

Kl 1440 – 1510 Åpning ”Kriminalomsorg i praksis – visjoner og verdier” v/Stortingsrepresentantene Trond Helleland og Inga Marte Thorkildsen, Justiskomiteen

Kl 1510 – 1530 Tid til spørsmål?

Kl 1530 – 1600 Nytt fra Fylkesmannen i Hordaland, Utdanningsavdelinga v/Torfinn Langelid

Kl 1600 – 1630 Kaffe/te. Registrering fortsetter

Kl 1630 – 1800 Hva er da et menneske - i kriminalomsorgen ?

v/Gunnar Stålsett

Kl 1830 ”Vorspiel” i grupper

Kl 1930 Middag

FREDAG 31.10

Kl 0800 – 0900 Frokost

Kl 0900 – 0915 Kunstnerisk v/Musikk i fengsel og frihet

Kl 0915 – 1030 Evalueringen av fengselsundervisningen

·Skole, språk og fengsel. Undervisning av mannlige minoritetsspråklige fanger v/Tone Viljugrein - Sosialdepartementet

·Undervisning og opplæring i det moderne fengsel. Dannende eller disiplinerende? v/Bodil Ravneberg, Rokkansenteret – Universitetet i Bergen

Kl 1030 – 1100 Kaffe/te

Kl 1100 – 1230 Evalueringen av fengselsundervisninga

·Undervisning og opplæring av korttidsinnsatte v/Einar M. Skaalvik, Tone Pettersen – NTNU eller Liv Finbak - VOX

·Evaluering av fengselsundervisninga for kvinnelige innsatte v/Anne Berit Sandvik, Institutt for rettssosiologi og kriminologi – UiO.

Kl 1230 – 1400 Lunsj

Kl 1400 – 1500 Parallelle sesjoner

·Arbeidsdriften i kriminalomsorgen – ny rapport v/Jan Erik Sandlie – Kriminalomsorgen region øst

·Grundtvig 2 program Torfinn har tatt kontakt med Odd Bue, tar kontakt med 1til

·De innsatte som ressurs v/Bjørn Andersen – Jessheim vgs, avd. Ullersmo fengsel

·Musikk i fengsel og frihet v/Venja Rud Nilsen, Norsk Musikkråd

·Opplegg for unge innsatte ved Larvik fengsel v/gymmlærer og Ingjerd Larsen, Kilden vgs, avd. Larvik fengsel i lag med Øivind Leren,

Larvik fengsel

Kl 1500 – 1530 Kaffe/te

Kl 1530 – 1630 Parallelle sesjoner fortsetter

Kl 1645 – 1730 Årsmøte i FOKO

Kl 1900 Festmiddag.

LØRDAG 01.11

Kl 0800 – 0900 Frokost

Kl 0900 – 0930 Kunstnerisk

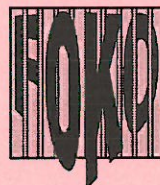
Kl 0930 – 1030 Straff, skyld og forsoning i et opplæringsperspektiv v/Paul Leer-Salvesen, Høgskolen i Agder

Kl 1030 – 1100 Kaffe/te. Utsjekking

Kl 1100 – 1230 Paul Leer-Salvesen fortsetter

Kl 1230 – 1300 Evaluering. Oppsummering

~~Returadresse på Fokonytt:
Foko v/Asbjørn Støverud
Boks 2
2040 KLØFTA~~

Forum for
opplæring
innenfor
kriminalomsorgen
Norsk underavdeling av EPEA